

Ihmismaantieteen kytkennöistä Joensuussa

ANSSI PAASI

Maantieteellisen ajattelun, kuten yleensäkin tieteellisen ajattelun, kehitys on monenlaisten tekijöiden summa. Viime vuosikymmenen loppupuolelta alkaen ovat yleisestä tieteenkehityksestä käyty keskustelut tulleet yhä tutummiksi myös maantieteilijöille. Peruslinjanveto, jota käytetään käsitteellisenä apuvälineenä tieteenkehityksestä puhuttaessa, on yleensä jako tieteen sisäisiin, *internaalisiin*, ja tieteen kannalta ulkoisiin, *eksternaalisiin*, kytkentöihin. Ensiksi mainitut kytkeytyvät tiedeinstituution sisäiseen logikkaan ja suhteisiin, viime mainitut taas on usein tulkittu tieteen yhteiskuntasuhteeseen kytkeytyviksi seikoiksi.

Tässä kirjoituksessa on tavoitteena lyhyesti arvioida Joensuun yliopiston maantieteen laitoksen tutkimuksellisen linjan muodostumista ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Tarkastelu kohdistuu erityisesti ensimmäisen Joensuussa valmistuneen ja laitokseen rekrytoituneen tutkijasukupolven tutkimusorientaatioon. Joensuussa harjoitettu luonnonmaantieteellinen tutkimus jää tarkastelun ulkopuolelle. Tämä siitä syystä, että Joensuun yliopistossa luonnonmaantieteellistä tutkimusta harjoittavat henkilöt eivät ole saaneet perus- ja tutkijakoulutustaan Joensuussa. Koska itse olen ollut 1980-luvun ajan mukana Joensuun ihmismaantieteilijöiden ryhmässä, havaintoni tulevat yhteisön sisältä käsin. Niinkuin ihmisen elämänhistoria yleensäkin, myös seuraavat havainnot ovat siten inhimillisen subjektiviteetin läpäisemiä.

Joensuun yliopiston maantieteen laitoksen ihmismaantieteellisen tutkimuksen muodostumiseen on vaikuttanut ennen muuta seikka, jota voidaan kutsua *tradition puuttumiseksi*. Tradition puuttuminen ei tässä viittaa tieteenalan tradition puuttumiseen, vaan institutionalisoituneen, laitostuneen tiedeyhteisön puuttumiseen. Koska Joensuun korkeakoulussa ei ollut maantieteen laitosta, sellainen oli luotava. Tässä oli kaksi mallia: traditionaalinen tai sille vaihtoehtoinen. Erilaisten ulkoisten paineiden ja niiden tulkintojen perustalta päädyttiin eräänlaiseen vaihtoehtomalliin. Ulkoiset paineet olivat tässä tapauksessa käsitys uudelleen esiinnousevasta maantiede-historia oppiainekombinaatiosta kouluissa ja toisaalta voimistuva yhteiskunnallinen tilaus aluesuunnittelun koulutuksen tehostamiseksi. Molemmille tarjosi hedelmällisen lähtökohdan Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osasto, joka piti sisällään paitsi yhteiskuntatieteet, myös historiatieteen. Tämä tarkoitti muotoutuvan maantiedekäytännön kannalta yksinkertaisesti sitä, että ensimmäinen Joensuun yliopiston maantieteen laitoksen kouluttama tutkijasukupolvi koostuu aluesuunnittelijoista, joille pääaineopintojen kautta on myös annettu kuva luonnontieteellisistä ilmiöistä ja siitä, miten maantieteen piirissä on näitä asioita tarkasteltu.

Tutkimuksen alkuperäisen orientoitumisen kannalta on helppo havaita yllä esitetyn aiheuttamat paineet tutkimukseen: koska instituutiota ei ollut, se herätti laitoksen ensimmäisen tutki-

jasukupolven kiinnostuksen maantieteen olemukseen. Tätä vauhditti nuorille tutkijoille esittäytyvä ilmeinen ristiriita oman yhteiskuntatieteellisen tiedeyhteisön ja kansallisen maantiedeinstituution kanssa. Instituution puute generoi metodologista tutkimusta. Tämän tutkijaidentiteettiin liittyvän seikan voimme nähdä myös Suomen vanhojen maantieteen laitosten ensimmäisten tutkijoiden töissä. Useimmat maantieteilijät pohtivat tällöin myös maantieteen olemusta. Sen sijaan jo useita sukupolvia sisällään pitäneessä institutionaalisesti vakiintuneessa tiedeyhteisössä tieteenalan olemus esittäytyy nähtävästi selkeämpänä. Joensuussa metodologis-oppihistoriallisia tutkimusintressejä on tukenut myös se, että yhteiskuntatieteissä keskustelu tieteen olemuksesta on alati jatkuvaa; uudet ajatukset tulevat, kehittyvät ja saavat sijansa tieteellisessä ajattelussa. Joensuun korkeakoulun aikaisen maantieteen opetuksen merkitys tutkijoiden orientaatioon oli tärkeä lähtökohta. Kansainvälisen metodologisen keskustelun peruslinjoista jäsenyksi kuva näiden luentojen myötä. Tämä oli yksi keskeinen inspiraation lähde paneutua syvämmäin näihin abstrakteihin mutta kiinnostavuudeltaan mukaansatempaaviin asioihin.

Yhteiskuntatieteellinen tausta, kiinnostus tieteenalan metodologiin ja oppihistoriallisiin kysymyksiin, kansallisen maantiedeinstituution esittäytyminen omasta näkökulmasta tarkastellen kysymyksiä herättävänä jne., olivat ilmeisesti haasteina kysymyksiin, jotka johtivat sittemmin poleemisiin keskusteluihin mm. Terran palstoilla. Muutamat vuosikymmenen vaihteen tienoilla vilpittömästi ja tieteellisen uteliaisuuden geneeroina kirjoitetut tekstit loivat ehkä jonkinlaisen stigman joensuulaisen ihmismaantieteen ympärille. Kuitenkin kaikesta keskustelusta huolimatta tutkimustyö onneksi jatkui sekä teoreettisten että konkreettisempien tutkimusongelmien kimpussa.

Siinä missä 1970-luvun teoreettista työskentelyä joensuulaisessa maantieteessä luonnehti paljolti erilaisten »-ismien» analyysi ja »referoiminen», 80-luvulle tultaessa ja sen aikana on teoreettisessa työskentelyssä edetty itsenäisempään ja maantieteellisesti syvällisempään tutkimukseen. »-ismejä» ja niiden merkitysten pohdintaa pidetään usein todellakin »referoimisena» ja turhana spekulointina. Teoriasta uutta luovana todellisuuden tulkintana lienee kuitenkin turha puhua ennenkuin »ismien» vaihe on opiskelussa käyty läpi. »Ismeissä» kristallisoituu tieteellisen ajattelun liike ja suuntaukset, tieteen teorianmuodotuksen substanssi. Ilman »ismien» reflektointia uutta todellista teoriaa ei synny, vaikka »teo-

ria»-sanaa käytettäisiin tutkimuksissa miten usein tahansa. Jokaista tieteellistä tutkimusta, yhtä hyvin teoreettista kuin praktista, vie tiedostetusti tai tiedostamatta eteenpäin jokin »ismi» tai »ismien» kombinaatio.

Joensuun yliopiston maantieteen laitoksella tehdyn konkreettisen ihmismaantieteellisen tutkimuksen keskeinen inspiraatioperusta on ollut yhtäältä *alueellinen*, toisaalta *lokaalinen*. Ensimmäisen lähtökohdan mukaisesti on keskitytty tutkimaan lähinnä Pohjois-Karjalan alueen osalta muuttoliikkeen mekanismeja ja vaikutuksia, väestökehitystä yleisemminkin sekä aluetaloudellisia ongelmia. Lokaalinen tarkastelu on keskittynyt pienyhteisöjen problematiikkaan. Keskeisenä kohteena ovat tällöin olleet kylien kehitysnäkymät, joita on muiden Suomen maantieteen laitosten tapaan selvitelty varsin runsaasti. Näitä tutkimuksia ovat generoineet soveltavan maantieteen vaatimus ja yhteiskunnan aluerakenteen polarisoitumistendenssit. Paikallistason tutkimuksissa on kiinnostuttu siitä, miten nämä kehityskulut ilmenevät omaleimaisina yksittäisissä kylissä.

Joensuun maantieteen laitoksen ihmismaantieteellisen linjan kehityksestä puhuttaessa on mainittava eräs erityinen resurssi, joka on ollut erittäin merkittävä tutkimussuuntien muotoutumisessa. Vaikka laitoksen henkilöresurssit ovat olleet vähäiset, virkoja on saatu vähän ja avustavan henkilökunnan määrä on niukka, uuden korkeakoulun onni on ollut se, että kirjastomäärärahat eivät ole olleet niukat. Maantieteen laitokselle ja yliopiston kirjastoon oli vuosien ajan mahdollista saada opetuksen palvelukseen ja tutkijoiden käsiin miltei kaikki mahdolliset ja osin mahdollisimmatkin uutuudet. Tämä kehitys mahdollisti sen, että tutkijoille on avautunut mahdollisuus tuoreeltaan seurata kansainvälisen maantieteen uusimpien virtausten kehitystä ja niihin liittyvää argumentaatiota ja saada niistä maantieteilijän identiteetille tärkeitä vaikutteita. Kun työ lähti liikkeelle, oppihistoriallisen ja perinteisemmän maantieteellisen kirjallisuuden hankinnassa jouduttiin yhä useammin turvautumaan myös Turun ja Helsingin maantieteen laitosten kirjastojen apuun.

Niinkuin jokaisessa yliopiston maantieteen laitoksessa, myös Joensuussa tutkitaan monenlaisia kysymyksiä. Jos yrittää arvioida harjoitetun ihmismaantieteellisen tutkimuksen erityispiirteitä, huomaa heti, että mistään monoliittisestä koulukunnasta ei voida puhua. Osa laitoksen tutkijoista yhdistää metodologinen ja oppihistoriallinen tutkimusorientaatio mutta jokaisen tapaa tulkita todellisuutta on erilainen. Myös kon-

kreettisen tutkimuksen teemat vaihtelevat huomattavasti. Jotta Joensuun yliopiston maantieteen laitos voi antaa panoksensa maantieteellisen

ajattelun kehitykseen, tämän moninaisuuden säilyminen on välttämätöntä myös jatkossa.